

БОЙОВИЙ ХОРТИНГ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

*МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ДЕРЖАВНОГО ПОДАТКОВОГО УНІВЕРСИТЕТУ*

**COMBAT HORTING AND ACTIVITIES
OF UKRAINIAN LAW ENFORCEMENT
AUTHORITIES**

ІРПІНЬ – 2022

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ТА МИТНОЇ СПРАВИ
КАФЕДРА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

***МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ***
**БОЙОВИЙ ХОРТИНГ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ**

**03–04 січня 2022 року
м. Ірпінь**

*Рекомендовано до друку Науково-методичною колегією
Національної федерації бойового хортингу України
(протокол від 08.01.2022 № 11).*

Організаційний комітет конференції

Голова оргкомітету:

Чмелюк В. В. – кандидат юридичних наук, професор кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету, полковник податкової міліції, учасник бойових дій.

Голова науково-методичної ради оргкомітету конференції:

Єршоменко Е. А. – професор кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету, кандидат педагогічних наук, президент Національної федерації бойового хортингу України, Заслужений працівник фізичної культури і спорту України, Заслужений тренер України, майстер спорту України міжнародного класу, майор десантно-штурмових військ ЗС України, учасник бойових дій.

Заступники голови оргкомітету:

Гришук В. Л. – кандидат юридичних наук, начальник кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету, підполковник податкової міліції, учасник бойових дій;

Бухтіяров О. А. – кандидат юридичних наук, заступник начальника кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету, учасник бойових дій.

Члени оргкомітету:

Параниця С. П. – кандидат юридичних наук, професор кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету, учасник бойових дій;

Антоненко С. А. – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, професор кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету;

Бадьора С. М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету;

Гарбовський Л. А. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри правоохоронної діяльності Державного податкового університету.

Є80 Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 03–04 січня 2022 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Державний податковий університет [та ін.]. – Ірпінь, 2022. – 1738 с.

Збірник містить наукові роботи учасників конференції, дослідження з педагогіки, психології, філософії, історії, теорії і методики викладання бойового хортингу, проведені відповідно до угоди про співпрацю між Національною федерацією бойового хортингу України та Державним податковим університетом. Матеріали представляють узагальнені результати досліджень у напрямі теоретичних та практичних аспектів удосконалення професійних компетентностей фахівців бойового хортингу у системі правоохоронних органів України.

Матеріали подаються мовою оригіналу. За достовірність фактів, статистичних та інших даних, точність формулювань і висновки несуть відповідальність автори матеріалів.

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ШКІЛЬНОГО ГУРТКА БОЙОВОГО ХОРТИНГУ

СРЬОМЕНКО Едуард Анатолійович

професор кафедри правоохоронної діяльності Навчально-наукового інституту економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету

Анотація. У даній науковій статті проаналізовано особливості громадянського та військово-патріотичного виховання молоді в бойовому хортингу, форми організації навчання та класифікація методів виховання в бойовому хортингу, напрями діяльності з громадянського та військово-патріотичного виховання дітей та молоді засобами бойового хортингу, методи та форми виховання фізичної культури та основ здоров'я школярів і студентів, особливості підготовки спортсменів із застосуванням засобів сучасного національного виду спорту бойового хортингу та підходи до визначення сутності, змісту і завдань спортивної діяльності. Розглянуто напрями виховання і вдосконалення фізичних якостей спортсменів бойового хортингу різних вікових груп і рівня підготовленості у процесі тренувальної роботи. Наголошується на тому, що військово-патріотичне виховання – це систематична, цілеспрямована освітня і масова просвітницька діяльність органів державної влади, громадських організацій, освітніх організацій і установ молодіжної політики, інших суб'єктів військово-патріотичного виховання щодо формування у громадян моральних поглядів, змістом яких є любов до Батьківщини, повага до її історії та культурних особливостей своєї, громадянської позиції, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку щодо її захисту. Основою формування патріотичної самосвідомості стає ідентичність з усією українською багатонаціональною культурою, зі своєю національною культурою (культурами), традиціями своїх предків, батьків. При цьому, в системі військово-патріотичного виховання любов і повага до своєї країни повинно бути спільними з повагою до інших народів і країн. У програмі військово-патріотичного виховання школярів засобами бойового хортингу зазначено, що військово-патріотичне виховання – є процес цілеспрямованого, систематичного, організованого та планомирного впливу на свідомість і поведінку молоді щодо формування почуття любові до Батьківщини через виховання високих громадянських, моральних, психологічних, професійних і фізичних якостей.

Ключові слова: громадянське виховання, бойовий хортинг, військово-патріотичне виховання, фізична культура, патріотизм, українські традиції.

Актуальність наукового дослідження. Змістом військово-патріотичного виховання школярів у процесі занять бойовим хортингом і фізкультурно-масової роботи в експериментальних групах були змагання з бойового хортингу на призи відомих земляків, ветеранів Другої світової війни; військово-патріотичні спортивні ігри; походи по місцями бойової слави українського народу та спортивні вечори [1–11; 19–32]. Ці організаційні форми компенсували недолік урочних занять з фізичної культури і сприяли підвищенню військово-патріотичної вихованості школярів та формуванню їх суспільних і особистих ціннісних орієнтацій.

Виклад основного матеріалу. Патріотизм – це любов до України, відданість своїй Батьківщині, прагнення служити її інтересам і готовність, аж до самопожертви, до її захисту. Це почуття, яке сформувалося з позиції вірності своїй країні і солідарності з її народом, свідомо і добровільно приймається громадянами, в якому пріоритет громадського, державного виступає не обмеженням, а стимулом індивідуальної свободи і умовою всебічного розвитку громадянського суспільства.

Громадянськість – це сформована система знань і відносин особистості до себе як до громадянина, до громадянського суспільства, до держави і державним структурам, до власних громадянських прав і обов'язків, що дозволяє їй успішно жити в умовах держави і громадянського суспільства, реалізовувати свої громадянські права і обов'язки в певному політичному і соціокультурному середовищі. Громадянськість як сукупність поглядів, оцінок, принципів, позицій виражається в почутті обов'язку і відповідальності людини перед громадянським колективом, до якого вона належить, в готовності відстоювати і захищати від будь-яких зазіхань на її права і інтереси [12].

Громадянська ідентичність – ототожнення індивідом себе з певною громадянською спільністю, що склалася на одній державній території і має для індивіда значущий сенс; це суб'єктивний стан і об'єктивно спостерігається тотожність індивіда з суспільством в його типових соціокультурних змінах (мова, ментальність, картини світу, соціокультурні цінності, нормо-типова поведінка).

Виховання – діяльність, спрямована на розвиток особистості, створення умов для самовизначення і соціалізації дітей та молоді на основі соціокультурних, духовно-моральних цінностей і прийнятих у суспільстві правил, норм поведінки в інтересах людини, родини, суспільства і держави;

Громадянське виховання (освіта) – цілеспрямована діяльність з формування громадянськості як інтегративної якості особистості, що дозволяє людині формувати себе юридично, морально і політично дієздатною. Включає формування соціально-політичної компетентності, політичної, правової демократичної культури особистості, чіткої громадянської позиції, соціально значущої цілеспрямованості, особистого почуття обов'язку і відповідальності, розвиток потреби у праці на благо України, орієнтацію на пріоритет громадських і державних обов'язків над індивідуальними інтересами і устремліннями.

Військово-патріотичне виховання – це систематична, цілеспрямована освітня і масова просвітницька діяльність органів державної влади, громадських організацій, освітніх організацій і установ молодіжної політики, інших суб'єктів військово-патріотичного виховання щодо формування у громадян моральних поглядів, змістом яких є любов до Батьківщини, повага до її історії та культурних особливостей своєї, громадянської позиції, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку щодо її захисту. Основою формування патріотичної самосвідомості стає ідентичність з усією українською багатонаціональною культурою, зі своєю національною культурою (культурами), традиціями своїх предків, батьків. При цьому, в системі військово-патріотичного виховання любов і повага до своєї країни повинно бути спільними з повагою до інших народів і країн.

Духовно-моральне виховання – педагогічно організований процес засвоєння і прийняття дітьми і молоддю базових національних цінностей, що мають ієрархічну структуру і складну організацію [13–18]. Носіями цих цінностей є багатонаціональний народ України, держава, родина, культурно-територіальні общини, традиційні українські релігійні об'єднання (християнські, перш за все у формі українського православ'я, ісламські, іудаїстські, буддистські тощо), світове співтовариство.

Військово-патріотичне виховання – багатопланова, систематична, цілеспрямована і скоординована діяльність органів державної влади, громадських організацій, освітніх організацій і установ молодіжної політики, інших суб'єктів військово-патріотичного виховання щодо формування у дітей та молоді високої патріотичної свідомості, піднесеного почуття вірності до України, готовності до виконання громадянського обов'язку, найважливіших конституційних обов'язків щодо захисту інтересів Батьківщини, здатності до її збройного захисту, любові до української військової історії, військової служби, гордості за українську зброю, збереження і примноження славних військових традицій.

Історико-краєзнавче виховання – пізнання історико-культурних витоків на рівні чуттєвого досвіду причетності до минулого; усвідомлення неповторності України, її долі, нерозривності з ним, гордості за причетність до досягнень попередніх поколінь і сучасників, розуміння історичної відповідальності за те, що відбувається в суспільстві і державі [33–48]. Воно орієнтує людину на вивчення багатовікової історії України; місця і ролі України в історичному процесі; історії і традицій бойового хортингу, на розуміння особливостей менталітету, моралі, звичаїв, вірувань і традицій народностей – жителів територіальної громади; на вивчення героїчного минулого різних поколінь, які боролися за незалежність і самостійність країни.

Діти – соціально-демографічна група, що виділяється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального стану та обумовлених цими і іншими соціально-психологічними властивостями. Вікові межі дитини від народження до 18 років.

Молодь – громадяни України у віці від 14 до 30 років.

Учнівська молодь – молоді люди віком від 14 років, які навчаються в закладах загальної середньої освіти.

Студентська молодь – молоді люди у віці від 14 років, які навчаються в освітніх закладах професійної та вищої освіти.

Працююча молодь – молоді фахівці, працівники підприємств, установ, організацій різних форм власності у віці до 30 років.

Дитяче громадське об'єднання – громадське формування, клуби, загони тощо, в яких об'єднуються неповнолітні громадяни України до 18 років і дорослі для спільної діяльності, що задовольняє їх соціальні потреби і інтереси.

Молодіжне громадське об'єднання – добровільне об'єднання громадян у віці до 30 років, які об'єдналися на основі спільності поглядів та інтересів, діяльність яких спрямована на забезпечення соціального відновлення і всебічного розвитку дітей та молоді.

Система громадянського та військово-патріотичного виховання – це сукупність суб'єктів громадянського та військово-патріотичного виховання, нормативно-правова і духовно-моральна основа виховної, освітньої і масової просвітницької діяльності, а також комплекс заходів щодо формування громадянськості, патріотичних почуттів і свідомості громадян України.

Мета, завдання, принципи та напрями громадянського і військово-патріотичного виховання дітей та молоді засобами бойового хортингу

Мета громадянського і військово-патріотичного виховання дітей та молоді засобами бойового хортингу – формування української громадянської ідентичності особистості, почуття любові до Батьківщини, причетності до її долі, відповідальності за її стан і розвиток.

Завданнями громадянського і військово-патріотичного виховання дітей та молоді засобами бойового хортингу є:

оновлення змісту і розширення нормативно-правової та інформаційно-методичної бази громадянського та військово-патріотичного виховання дітей та молоді засобами бойового хортингу;

вдосконалення системи громадянського і військово-патріотичного виховання дітей та молоді засобами бойового хортингу, створення єдиного простору громадянського і військово-патріотичного виховання в регіоні, що поєднує формальну і неформальну освіту, просвітництво і стимулювання соціальної активності дітей та молоді, що орієнтує цю діяльність на соціально-моральні орієнтири, колективні громадянські, патріотичні і громадські починання;

засвоєння і використання на практиці основ громадянської освіти, включаючи знання про права людини, про державу, про вибори, розуміння прав та обов'язків громадянина України, вміння критично мислити, співпрацювати з іншими людьми, аналізувати соціальні та політичні ситуації, цінності (солідарності, справедливості, громадянського обов'язку, поваги до прав інших, толерантності), а також необхідні соціальні компетенції;

формування демократичної культури громадянської суспільного життя дитячих та молодіжних колективів, через створення та розвиток органів дитячого та студентського самоврядування, молодіжних організацій в трудових колективах всіх форм власності;

створення механізму державно-громадського управління системою громадянського і військово-патріотичного виховання дітей та молоді засобами бойового хортингу;

формування в дитячо-молодіжному середовищі патріотичних почуттів і української громадянської ідентичності особистості на основі залучення до соціальної, суспільно-значущої діяльності, до українських культурних та історичних традицій, в тому числі шляхом залучення до діяльності дитячих і молодіжних громадських об'єднань, добровольчої діяльності;

залучення громадськості до вирішення проблем громадянського і військово-патріотичного виховання дітей та молоді через розвиток механізмів міжвідомчої взаємодії та партнерства з державними, недержавними, громадськими та іншими організаціями;

підготовка і перепідготовка кадрів для професійної роботи в сфері громадянського та військово-патріотичного виховання, для керівництва соціально суспільно-значимою діяльністю дітей і молоді;

підвищення ефективності поширення патріотизму і проявів активної громадянської позиції особистості в засобах масової інформації шляхом висвітлення заходів з бойового хортингу, наступальне формування за допомогою засобів масової інформації соціально-позитивних орієнтирів, духовно-моральних і патріотичних цінностей громадян та здійснення інформаційного супроводу системи громадянського і військово-патріотичного виховання засобами бойового хортингу;

створення умов для фізичного і морально-психологічної підготовки призовників, які мають позитивну мотивацію до проходження військової служби, які отримали підготовку з основ військової служби за військово-обліковими спеціальностями;

широке використання для виховання і професійної орієнтації молодого покоління в душі громадянської відповідальності, позитивного ставлення до виконання обов'язків, патріотизму, можливостей військових частин, дислокованих на території України;

зміцнення в дитячому та молодіжному середовищі традицій сучасної культури і мистецтва, шанобливого ставлення до минулого, сьогодення та майбуття України;

створення механізму управління громадянським і військово-патріотичним вихованням дітей та молоді засобами бойового хортингу, здійснення моніторингу реалізації програми військово-патріотичного виховання школярів засобами бойового хортингу;

розвиток моделей і форм залучення молоді до трудової діяльності, вибудовування професійних установок і кар'єрних траєкторій, популяризацію відповідального ставлення до справи в інтересах держави і суспільства.

Регіональна політика в сфері громадянського і військово-патріотичного виховання дітей та молоді узгоджена з державною політикою і ґрунтується на взаємопов'язаних і реалізованих в єдності принципах:

системно-організованого підходу, який передбачає скоординовану роботу всіх державних і громадських структур з громадянського та військово-патріотичного виховання громадян і об'єднання заходів науково-теоретичного, нормативно-правового методико-педагогічного, фінансово-економічного та матеріально-технічного, інформаційного забезпечення;

адресного підходу до формування громадянськості і патріотизму, який передбачає використання особливих форм і методів роботи з кожною віковою, соціальною та іншими групами дітей і молоді;

активності та ініціативності, що передбачають наполегливість і розумну ініціативу в трансформації світогляду і ціннісних установок дітей і молоді, орієнтованих на національні інтереси України;

універсальності основних напрямів громадянського і військово-патріотичного виховання, що передбачає цілісний і комплексний підхід до них;

врахування регіональних умов в поширенні громадянськості, патріотизму, що означають поширення не тільки загальноукраїнських, але і місцевих ідей і цінностей, що не суперечать загальноукраїнським.

Напрями діяльності з громадянського та військово-патріотичного виховання дітей та молоді засобами бойового хортингу:

оновлення змісту і розширення нормативно-правової бази громадянського та військово-патріотичного виховання дітей та молоді засобами бойового хортингу;

розробку нормативно-правових документів регіонального рівня, що забезпечують суспільно-державне управління громадянським і військово-патріотичним вихованням дітей та молоді засобами бойового хортингу;

сприяння встановленню процедури громадянської ініціації – видання спеціальних соціальних довідників для молоді і встановлення традиції їх вручення одночасно з документами державного зразка в форматі соціально значущих заходів;

розробку нормативно-правових документів регіонального рівня, що забезпечують діяльність дитячих і молодіжних громадських об'єднань з бойового хортингу.

Координація та підтримка діяльності суб'єктів громадянського та військово-патріотичного виховання засобами бойового хортингу:

підвищення якості функціонування як окремих елементів системи громадянського та військово-патріотичного виховання, так і всієї системи в цілому;

вдосконалення системи управління процесом громадянського та військово-патріотичного виховання, створення умов для участі громадських об'єднань в державно-громадському управлінні громадянським і військово-патріотичним вихованням дітей та молоді засобами бойового хортингу;

узагальнення кращого досвіду роботи організацій всіх форм власності, які здійснюють роботу з громадянського і військово-патріотичного виховання в колективах, окремих фахівців за напрямками громадянського і військово-патріотичного виховання дітей та молоді засобами бойового хортингу;

створення і підтримка батьківських громадських об'єднань на місцевому рівні з питань громадянського і військово-патріотичного виховання дітей та молоді засобами бойового хортингу;

реалізація проектів і програм, спрямованих на формування громадянської зрілості фахівців, що працюють з дітьми та молоддю;

стимулювання творчих колективів, театрів, виконавців, які виступають в містах та населених пунктах регіону, підтримка їх виїзних виступів, виставок, концертів за рахунок регіональних грантів;

проведення системної та послідовної роботи з сім'ями вихованців в рамках духовно-морального виховання дітей.

Створення єдиного простору громадянського і військово-патріотичного виховання засобами бойового хортингу:

розробка і впровадження інтерактивних освітніх програм, спрямованих на поширення та популяризацію сучасних досягнень України, героїв і значимих подій в "новітньої історії" країни для формування образу позитивного сприйняття сучасної ситуації розвитку країни і регіону;

реалізація програм, спрямованих на зміцнення соціальної, міжнаціональної та міжконфесійної злагоди в молодіжному середовищі, програм з профілактики екстремізму і ксенофобії, на збереження традиційної культури народів країни (фольклору, етнографії, історії), традиційних ремесел з метою розвитку зв'язків та наступності між поколіннями;

реалізація регіональних проектів, спрямованих на розвиток загальнокультурного рівня населення: "Бойовий хортинг – народний вид спорту", "Читаюча молодь", "Бойовий хортинг – колыска української спортивної державності";

активізація форм масової громадянської та військово-патріотичної роботи (пошукова діяльність, діяльність військово-патріотичних клубів, фестивалі авіаційних, військово-прикладних і технічних видів спорту, свята, пов'язані з пам'ятними датами історії України тощо);

розвиток мережі музеїв бойової та трудової слави, дощок Пошани і використання їх в цілях громадянського і військово-патріотичного виховання дітей та молоді;

підвищення доступності всіх категорій населення до кабінетів (музеїв) історії і культури бойового хортингу в освітніх організаціях і установах культури як центрів формування культурно-історичної компетентності підростаючого покоління;

розробка нового навчально-методичного комплексу для реалізації регіональних програм з історії та літератури;

створення можливостей для системного і послідовного освоєння студентами та учнями, працюючою молоддю основ духовно-моральної культури;

забезпечення можливості факультативного вивчення української літератури на всіх напрямках і профілях навчання;

розширення введення програм духовно-моральної, громадянської та військово-патріотичної спрямованості в установах і організаціях усіх форм власності, розташованих на території регіону.

Активізація діяльності дитячих і молодіжних громадських організацій:

розвиток дитячого і молодіжного громадського руху, створення регіональних мереж дитячих та молодіжних громадських об'єднань бойового хортингу;

активізація діяльності органів учнівського та студентського самоврядування, молодіжних об'єднань трудових колективів, заснованих на принципах добровільності, самостійності, ініціативності, активної громадянської позиції;

розвиток діяльності молодіжних майданчиків для позиціонування громадянських суспільних інститутів;

сприяння дитячим і молодіжним громадським ініціативам, створення всеукраїнської соціальної компанії молодіжної спрямованості, яка передбачає поширення соціально-значущих молодіжних програм і проєктів, видатних успішних представників молодіжного середовища, а також розробляє і впроваджує сучасні технології соціальної реклами для їх поширення, доступності і популяризації в молодіжному середовищі.

Провідна роль засобів масової інформації як основного ресурсу в поширенні роботи з громадянського і військово-патріотичного виховання дітей та молоді засобами бойового хортингу:

продовження досліджень в сфері громадянського та військово-патріотичного виховання дітей та молоді і використання їх результатів у практичній діяльності;

створення умов для участі засобів масової інформації в поширенні чинників патріотизму, демонстрація зразків, прикладів суспільного служіння, систематичне висвітлення кращого досвіду громадянського і військово-патріотичного виховання в засобах масової інформації, науково-практичних виданнях;

поповнення електронної бази даних про життя і здобутки спортсменів бойового хортингу – зразків суспільного служіння і патріотизму, спортсменів і тренерів, які прославили бойовий хортинг;

забезпечення доступу до інформаційних ресурсів архівів, музеїв, бібліотек для підготовки матеріалів з громадянського та військово-патріотичного виховання.

Використання державних і регіональних символів для громадянського і військово-патріотичного виховання дітей і молоді засобами бойового хортингу:

забезпечення освітніх організацій, установ молодіжної політики, громадських організацій поліграфічною продукцією із зображенням державних символів України, виду спорту бойового хортингу;

створення візуальних ознак (емблем, значків, логотипів), що демонструють приналежність до українського бойового хортингу, їх масове використання;

вивчення правової і державної систем України, історії України, державної символіки, біографій видатних громадян України, широке впровадження процедур і церемоній громадянської та військово-патріотичної спрямованості (підняття прапора, виконання гімну тощо);

інформаційне забезпечення організаторів громадянського і військово-патріотичного виховання з питань використання державної символіки в виховній роботі.

Посилення ролі військово-патріотичного виховання в навчально-виховному процесі учнів спортивних секцій і гуртків з бойового хортингу

Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2020–2021 роки система освіти має забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя у постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі.

Ядром державної політики щодо національного виховання має бути забезпечення громадянського, військово-патріотичного, морального, трудового виховання, формування здорового способу життя, соціальної активності, відповідальності та толерантності.

Національне виховання передбачає визнання національних вартостей як визначальних. До них належать: українська ідея, що втілює в собі прагнення до державності та соборності, патріотизм і готовність до самопожертви у випадку потреби захисту Батьківщини [49–62], почуття національної самопошани і гідності, історична пам'ять, повага до державних та національних символів, любов до рідної культури та мови, протидія антиукраїнській ідеології, прагнення до розвитку духовного життя українців.

Військово-патріотичне виховання є складовою національного виховання та виявляється у ціннісному ставленні особистості до суспільства та держави.

В програмі військово-патріотичного виховання школярів засобами бойового хортингу зазначено, що військово-патріотичне виховання – є процес цілеспрямованого, систематичного, організованого та планомірного впливу на свідомість і поведінку молоді щодо формування почуття любові до Батьківщини через виховання високих громадянських, моральних, психологічних, професійних і фізичних якостей.

Патріотичне почуття є емоційним аспектом національно-державницького світогляду. Воно включає: почуття належності до своєї самостійної Держави – України, повагу до історії свого народу, до своєї культури, мови, любов до рідної природи.

Найвищою формою патріотизму є почуття що сягає рівня жертвовності, коли для блага Батьківщини людина готова віддати власне життя. “Ніхто більшої любові не має над ту, як хто свою душу поклав би за друзів своїх” (Ів. 15:13).

Події Революції гідності та події на південному сході України викликали піднесення рівня патріотизму серед молоді України. Відбувається цілковите переосмислення пріоритетів, молодь виступає за євроінтеграцію, за європейські цінності. Багато молодих людей виявляючи самопожертву, беруть участь у воєнних діях в зоні АТО (ООС), значна частина свідомої української молоді здійснює благодійницьку діяльність на підтримку українській армії та вимушених переселенців з районів Донбасу.

Новітніми Героями України стали прості хлопці з народу, ті, яких школярі зустрічали щодня на вулицях рідного міста чи села. Виховання молоді на кращих прикладах борців за становлення української державності є одним з найбільш важливих шляхів формування політичної культури, життєвої компетентності, толерантності особистості, що в цілому сприяє становленню громадянина патріота [63–78]. Важливо сформувані у школярів чітке переконання, що справжній патріот не може жити повноцінним життям, бути щасливим на благо своєї країни, без боротьби за краще життя українського народу.

Польський письменник Ц. Норвіда зазначає: “Людина, щоб бути щасливою, має знати навіщо жити, для чого жити, за що вмерти” (11, с.153).

Тому, крім почуттів і переконань, важливим аспектом є військово-патріотична діяльність, яка включає: усвідомлення глибокого зв'язку з народом, участь у його справах, турбота про його благо, збереження та примноження культури, традицій, обрядів рідної країни, зміцнення незалежності своєї держави.

Ефективність військово-патріотичного виховання в позакласній діяльності значною мірою залежить від спрямованості виховного процесу, методів та форм його організації. Пріоритетну роль доцільно відводити активним методам, застосовування яких ґрунтується на демократичному стилі, взаємодії вихователя та вихованця. Зокрема, через соціально-проектну діяльність, благодійну волонтерську діяльність, створення військово-патріотичних об'єднань, клубів та гуртків за інтересами, дослідницько-пошукову та краєзнавчу роботу.

Кожен віковий період в житті школяра передбачає сформованість певного виду компетентностей та патріотичних цінностей.

У молодшому шкільному віці у дитини формується здатність пізнати себе як члена сім'ї, родини, колективу навчального класу в школі, жителя міста чи села, толерантне ставлення до

традицій мови, вірувань, вміння оберігати рідну домівку, шанувати державні символи та Конституцію України.

З учнями початкової школи варто організувати та провести:

ситуаційно-рольові ігри “Мій край – частинка України”, “Київ – древня столиця України”;
екскурсії рідним краєм;

усні журнали “Народні символи України”, “Люблю я пісню українську”;

колективні справи “Ми – всі діти українські”;

виставки малюнків “Дерево міцне корінням, а людина родом”;

добродійні акції “Діти Прикарпаття – дітям Донбасу”;

козацькі забави;

бесіди “Така Гуцульщина. Тут все співа...”, “Історія мого села”, “Одна єдина Україна”, “Пам’ятай, де твій край та шануй його звичай”.

В учнів молодшого підліткового віку варто формувати усвідомлення єдності власної долі з долею Батьківщини через шанобливе ставлення до державної символіки, моральних, духовних та історико-культурних цінностей, правил та норм соціально важливих для суспільства, шанування героїв України.

Доцільними для учнів 5–7 класів будуть заходи:

вікторини “Хто і коли жив в Україні”, “Рослини – символи України”, “Наші славні земляки”;

години спілкування “Я – громадянин і патріот своєї держави”, “Мова – коштовний скарб мого народу”, “Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину”, “Пам’яті вдячні нащадки”;

козацький клуб веселих та кмітливих;

народознавчі конкурси ерудитів;

уроки пам’яті “Трагедія українського народу”, “Час і досі не загоїв рани”, “Їхні славні імена у Другій світовій війні”;

екскурсії до музею історії визвольного руху на Гуцульщині;

соціальні проекти “Облаштуємо шкільне подвір’я”, “Посадимо ялину – прикрасимо Україну”;

колективні творчі справи “Україна – це я і ти, тут всі сестри і брати”, “Пісня – душа народу”, “У рідному краї і серце співає”, “Соборність України. Естафета поколінь: від діда – прадіда”.

У підлітковому віці виховується духовно-осмислений, рефлексивний патріотизм, який поєднує любов до свого народу, нації з почуттям поваги до інших народів, своїх та чужих прав [79–88]. Старші підлітки мають засвоїти “що важливою рисою громадянина України є відповідальність за долю України, віра у духовні сили народу, його майбутнє. Школярі мають вносити свій внесок у розбудову держави, захист України від зовнішнього агресора.

З учнями 8–9 класів варто провести:

акції “Лист пораненому солдату”, “Простягни руку допомоги”, “Серце до серця”;

просвітницькі тренінги “Культура політичної дискусії”, “Твоя правова культура”, “Всі ми рідні та всі ми рівні”;

трудові десанти;

години спілкування “Ми єдиний народ”, “Будь пильним проти виявів тероризму”, “Видатні вчені, вихідці з Гуцульщини”;

години пам’яті “Горять свічки у людських долонях”, “Понад Крутами вічність у сурми сурмить”, “Гіркий полин твоєї долі, Україно”;

усні журнали “День Європи”, “Роль УПА в боротьбі проти окупантів України”, “Революція гідності та її значення”, “Вічна пам’ять героям Небесної Сотні”;

соціальні, дослідницько-пошукові проекти “Волонтерство на теренах Косівщини”.

В старшому підлітковому віці пріоритетними рисами є відповідальність та дієвість. Учні мають не лише ідентифікувати себе з власним народом, але й прагнути жити у власній державі, боротись за її незалежність та свободу, працювати задля розвитку демократії, дотримуючись свобод і гарантій для представників інших народностей [89–94]. Для школярів

визначальними є соціальні мотиви, тому в роботі з цією віковою категорією слід використовувати такі форми:

диспути “Конституція України – умова розвитку українського державотворення”, “Політична культура. Якою вона має бути?”;

ділові зустрічі з учасниками Революції. Гідності та вояками, що повернулись із зони АТО (ООС);

прес-конференції “Захист України – обов’язок громадянина”, “Соборність і злагода – умова процвітання України”;

філософський стіл “Демократія як загальнолюдська цінність”;

публіцистичні виставки “Сучасний політик як віддзеркалення суспільства”. “Горде ім’я – українець”;

благодійні проекти “Мир. Європа. Україна”, “Українські школярі для українського війська”;

творчі проекти “Твоя діяльність визначає твою цінність”;

акції з метою впорядкування пам’ятників, пам’ятних знаків, символічних могил Січовим Стрільцям;

шоу “Я люблю Україну”;

вечори пам’яті “А мені вчора знову Афган приснився...”, “Крути як біль душі моє”, “Іловайськ. Ми пам’ятаємо...”.

Методи сприяння військово-патріотичному вихованню школярів засобами бойового хортингу

У діяльності людини на задоволення безпосередніх суспільних потреб впливає суспільна шкала цінностей. У задоволенні особистих й індивідуальних потреб за допомогою суспільно корисної діяльності реалізується ставлення індивіда до суспільства і, відповідно, співвідношення особистого та суспільного значущого.

Зміст військово-патріотичного виховання у процесі занять бойовим хортингом та фізкультурно-масової роботи повинен спрямовуватися на залучення школярів до позакласної діяльності, яка сприяла б задоволенню потреб учнів у формуванні нових взаємостосунків у спортивному колективі; самостійності під час практичної діяльності; позитивної мотивації до регулярних спортивних занять у домашніх умовах та за місцем проживання.

У процесі занять бойовим хортингом в учнів підвищувалася самосвідомість і відповідальність за свої дії, формувалося бажання наблизитись у вчинках до свого спортивного ідеалу. Вони також мали можливість вибирати друзів за інтересами, поглядами на життя, сучасні види діяльності з військово-патріотичного виховання.

Позакласна фізкультурно-масова робота та заняття в спортивних секціях з бойового хортингу були важливими формами військово-патріотичного виховання школярів адже вони брали активну участь у вирішенні поставлених завдань щодо підвищення рухової активності, фізичної підготовленості, формування патріотичних якостей у процесі позакласної діяльності.

Наповненими цікавим військово-патріотичним змістом були змагання з бойового хортингу на призи відомих спортсменів, земляків, ветеранів та дітей війни, які проводилися в експериментальних групах до дня їх народження. Організуючи змагання, старші підлітки вивчали автобіографічні дані та професійну діяльність мешканців свого села, їхню участь у фізкультурно-масовій роботі. Зверталася увага на їхню громадську та спортивну діяльність під час навчання в школі. Систематичне й цілеспрямоване проведення змагань з бойового хортингу на призи відомих земляків, спортсменів формувало в учнів такі якості, як доброзичливість, ввічливість, тактовність до людей, які захищали рідну землю від ворога.

Ці люди ставали для школярів зразками, позитивно впливали на їхню поведінку, розвиток інтересу до військово-патріотичної й фізкультурно-масової роботи.

Під час організації змагань з бойового хортингу на призи відомих земляків, місцевих спортсменів, головна увага вчителів фізичної культури, тренерів спортивних секцій, викладача предмета “Захист України” має звертатися на створення в експериментальних групах мікросередовища, в якому старші підлітки внутрішньо збагачувалися й творчо

зростали. У процесі підготовки й проведення змагань формувалася морально-психологічний клімат учнівського, спортивного колективу.

Це буде сприяти засвоєнню учнями знань щодо сутності й змісту військово-патріотичного виховання, успішному подоланню непередбачуваних труднощів, удосконаленню необхідних умінь і навичок, підвищенню рівнів військово-патріотичної вихованості [95–99]. Така практика давала набагато більший виховний ефект, оскільки розмови про почесний обов'язок з захисту України, патріотизм, справжню дружбу, викликали б у школярів емоційне піднесення й моральне задоволення під час занять бойовим хортингом та фізкультурно-масовою роботи.

У процесі вивчення історії України, спорту і діяльності ветеранів та земляків, учні експериментальних груп виконували б такі завдання:

найшвидше знайти у спортивній літературі або в Інтернет-ресурсах інформацію про найтитулованіших спортсменів свого села, міста, регіону, які захищали українські землі від ворога;

провести хронологічне порівняння титулів сучасних українських спортсменів зі спортсменами минулих століть;

дізнатися, хто з мешканців свого села, міста, району, області захищав Батьківщину під час військових подій;

дізнатися, якими були ветерани, учасники міжнародних конфліктів, бойових дій у побуті, спілкуванні з іншими людьми, що зробили вони заради досягнення своєї життєвої мети;

з'ясувати, які почуття переповнювали ветеранів, спортсменів під час підняття прапора України, звучання Гімну України тощо;

визначити, в яких вчинках ветеранів, учасників бойових дій проявлялася турбота про своє село, місто, країну;

зрозуміти, що для ветеранів, учасників бойових дій означає бути патріотом України;

з'ясувати, заради чого ветерани, учасники бойових дій ризикують власним здоров'ям, життям тощо.

Під час виконання цих завдань старші підлітки усвідомлювали б, яку важливу роль у житті ветеранів, учасників бойових дій, відомих спортсменів відігравала військово-патріотична й фізкультурно-масова робота та для чого вона була їм потрібна. Аналізуючи військово-патріотичну і спортивну діяльність ветеранів, учасників бойових дій, відомих спортсменів, учні ставали б ініціативнішими в організації у класі й школі спортивно-масової роботи, навчилися цінувати історичні надбання й цінності своїх земляків, зрозуміти значення українських традицій для досягнення поставлених завдань.

Зміст цієї роботи сприяв би підвищенню військово-патріотичної вихованості, що проявлялася у шанобливому ставленні школярів до своїх учителів, однокласників, людей похилого віку, повазі до Конституції України, любові до школи, села, Батьківщини.

Також в учнів помітно покращувалися б знання про сутність і зміст понять “патріот”, “патріотизм”, “військово-патріотичне виховання”, вони сміливіше брали участь в організаційній, пошуковій та фізкультурно-масовій роботі. Така наполеглива робота сприяла й тому, що в експериментальних групах зменшилася б кількість школярів, які мали шкідливі звички.

У процесі організації і проведення змагань з бойового хортингу на призи ветеранів, учасників бойових дій, відомих земляків, спортсменів старші підлітки залучалися до самостійної фізкультурно-масової роботи. Це сприяло б прояву учнями винахідливості, відповідальності, кмітливості, творчого мислення, формуванню умінь без обдумування приймати самостійні рішення, бути готовими до непередбачуваних ситуацій, які можуть виникнути у процесі ігрової, спортивно-масової і військово-патріотичної діяльності. Під час організації змагань з бойового хортингу педагогами, з урахуванням психологічних особливостей учнів підліткового віку, створювалися б штучні умови, що передбачали б самостійне виконання дорученої роботи, вимагали дисциплінованості й організованості у класі, спортивній секції.

Також важливою умовою було б обмеження часом виконання певного завдання. Наприклад, хто зі школярів найшвидше запропонує кращу модель емблеми спортивної команди школи, підготує девіз, пошеє прапор для урочистого відкриття в школі спортивного свята. Виконання таких завдань сприяло б здобуттю нових знань про патріотизм, українську символіку, формуванню переконань у необхідності найкраще підготувати свою команду до спортивних змагань на призи ветеранів, учасників бойових дій, відомих спортсменів та земляків тощо.

В учнів домінував би інтерес до занять бойовим хортингом на уроках фізичної культури, у спортивних секціях та в процесі фізкультурно-масової роботи. Це пояснюється тим, що в експериментальних закладах загальної середньої освіти функціонувала дитячо-юнацька спортивна школа та спортивні гуртки бойового хортингу.

Тому тренувальна робота з бойового хортингу проводилася з урахуванням традицій цього загальноосвітнього закладу освіти, що залишало в свідомості школярів глибокий виховний слід, приносило емоційне задоволення, сприяло військово-патріотичному вихованню.

Це допомагало учням долати непередбачувані труднощі в процесі виконання завдань учителів фізичної культури і тренерів дитячо-юнацької спортивної школи. Прикладне значення бойового хортингу роз'яснювалося вчителями на прикладах відомих спортсменів, учасників бойових дій. Наведені приклади викликали у школярів бажання розвивати свій фізичний потенціал, бути сильними, спритними, патріотами України і вміло відстоювати честь своєї школи, села, Батьківщини на різних спортивних змаганнях.

Така позиція учнів допомагала б глибше зрозуміти, що набуті під час занять бойовим хортингом, самостійних тренувань знання, уміння й навички знадобляться у повсякденному житті й для військової служби.

Наприклад, в експериментальних закладах загальної середньої освіти під час підготовки до змагань з бойового хортингу на призи відомих земляків, ветеранів Другої світової війни, спортсменів проводилася пошукова робота, зустрічі з учасниками та очевидцями бойових подій, родичами загиблих воїнів, походи до музеїв бойової слави тощо. Напередодні змагань старші підлітки самостійно готували інвентар для проведення змагань, устаткування для підняття прапора, місця для суддів, а також долучалися до пошиття державного прапора, брали участь у підготовці музичного супроводу, запису Гімну України, відпрацьовували хореографічні виступи й перешиккування команд перед змаганнями. В організаційні обов'язки учнів також входило відкриття, проведення й закриття спортивного свята. У процесі проведення змагань з бойового хортингу, під час перерв між сутичками учні розповідали про спортивні досягнення відомих спортсменів свого села, міста, регіону й заслуги перед державою учасників бойових дій, на призи яких проводилися змагання з бойового хортингу.

Під час підготовки спортивних змагань з бойового хортингу, старші підлітки ознайомлювалися з історією і досягненнями своєї школи, цікавилися б традиціями і місцевими звичаями, що використовувалися в минулі роки.

Велика увага приділялася зустрічам з ветеранами та учасниками Другої світової війни, відвідуванню дітей війни, які проживали в їхньому селі, місті тощо. Також учні брали б активну участь у листуванні з відомими людьми через мережу Інтернет та інші електронні носії.

Це давало змогу більш детально дізнатися про їхні досягнення заради України й запросити в школу на відкриття спортивного свята з бойового хортингу, на якому гості розповідали про патріотичні вчинки, здійснені в ім'я своєї школи, команди, Батьківщини. Обов'язковою умовою для всіх учасників змагань були б заняття в спортивній секції з бойового хортингу, знання історії спорту, бойового хортингу, участь у змаганнях різних рівнів та спортивно-масовій діяльності. Участь у підготовці фізкультурно-масових заходів допомагала б старшим підліткам краще вивчити історію рідної школи, села, узнати героїв, познайомитися з відомими людьми своєї місцевості, зміцнювати власне здоров'я, формувати патріотичні переконання, сприяла б формуванню бажання служити в Збройних Силах України.

Щоб більше дізнатися про спортивні й життєві досягнення героя або людини, на приз якої проводилося спортивне свято, для школярів організувалися круглі столи за участі вчителів фізичної культури, тренерів спортивних секцій, викладача предмета “Захист України” й самих “винуватців” змагань. Дискусія відбувалася б у неформальній обстановці, що давало змогу учням ставити запрошеним гостям різні запитання.

У школярів формувався б образ спортсмена-патріота своєї Батьківщини, що викликало в них бажання наслідувати його вчинки, формувало відданість своїй справі, відповідальність за Україну. Після проведеної зустрічі старші підлітки повторно зустрічалися з учителями фізичної культури, тренерами спортивних секцій, щоб детальніше обговорити відомості про ветерана, спортсмена-героя. На цих зустрічах учителі доповнювали почуте своїми спогадами й ділилися думками, що дозволило б старшим підліткам глибше розібратися в незрозумілих для них питаннях.

Під час організації і проведення змагань з бойового хортингу на призи відомих земляків, ветеранів, пріоритетним завданням для вчителів фізичної культури, тренерів спортивних секцій і педагогічного колективу закладу загальної середньої освіти загалом було б виховання у школярів любові до рідного краю, поваги до ветеранів та дітей війни, відданості своїй справі. Під час вирішення поставлених завдань учителі враховували б психологічні й анатомо-фізіологічні особливості учнів означеного віку; рівні знань школярів щодо сутності й змісту військово-патріотичного виховання. Виходячи з цього, виховна робота спрямовувалася на впровадження популярних серед учнів форм військово-патріотичної діяльності.

У результаті цієї роботи старші підлітки регулярно брали б участь у різних шкільних і районних спортивних змаганнях, допомагали учителям і тренерам в організації свят, суддівстві ігор та здобували необхідні знання щодо військово-патріотичної діяльності й практичні уміння самостійно виконувати отримані доручення. Така наполеглива робота стимулювала б учнів до самоорганізації та саморозвитку й сприяла підвищенню їх військово-патріотичної вихованості у процесі спортивної діяльності, формувала бажання служити в Збройних Силах України.

У процесі підготовки до змагань на призи відомих земляків, спортсменів, ветеранів та дітей війни, учні експериментальних груп залучалися до організації спортивно-масової роботи зі старшокласниками. Наприклад, якщо молодші школярі не могли грати й конкурувати під час Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри “Хортинг-Патріот” на рівні школярів, то їм пропонувалася діяльність, яка передбачала б формування уявлення про патріотизм, спортивні змагання та їх значення для підвищення рухової активності й зміцнення здоров'я.

З цією метою старші підлітки з допомогою вчителів фізичної культури організували для школярів оглядові екскурсії по школі, спортивній залі, селу, де їхня увага акцентувалася на історичних, військових та спортивних пам'ятках. Також з учнями проводилися бесіди на теми: “Чому ця вулиця має таку назву?”, “Чому ветерани, учасники бойових дій, спортсмени цієї місцевості є патріотами України?”, “Що означає для очевидців Другої світової війни бути патріотом?”, “Заради чого відомі спортсмени намагаються досягти високих результатів на міжнародній арені?” та ін. Учні також розповідали про гімн, прапор та інші атрибути України, їх значення для організації і проведення спортивних змагань.

Після цього вчителі фізичної культури, тренери спортивних секцій, викладач предмета “Захист України” організували дискусії зі старшими підлітками, під час яких проводився аналіз виконаної роботи з учнями старших класів. Такий підхід викликав би у школярів велике задоволення, інтерес до військово-патріотичної діяльності, фізкультурно-масової роботи, давав можливість відчувати себе дорослими й самостійними, що характерне для їхнього віку.

Наполеглива робота педагогічних колективів, закладів загальної середньої освіти з військово-патріотичного виховання учнів у процесі спортивних змагань з бойового хортингу на призи ветеранів, відомих земляків, спортсменів приносила б високі результати. Під час фізкультурно-масової роботи у школярів формувалися б такі риси, як нестримне бажання бути першими, вміння програвати й знаходити при цьому переваги над суперником. Учителями

фізичної культури робився би акцент на тому, що програш на спортивних змаганнях сильному противнику має бути важливим навчальним заняттям. У майбутньому учні повинні показувати кращу командну взаємодію, відповідальність у вирішальних ситуаціях, взаємодопомогу й підстраховку товаришам по команді.

Також учителями фізичної культури створювалися б умови, за яких старші підлітки, які не брали участі у Національній дитячо-юнацькій військово-спортивній грі “Хортинг-Патріот”, могли б відчутти важливість спільної перемоги й належність до колективу. Педагоги наголошували б на тому, що колективна перемога є перемогою кожного, оскільки важливими її елементами є не кінцевий результат, а цілеспрямована підготовча й організаційна діяльність, командний дух, любов до бойового хортингу, своєї команди, школи.

Цілеспрямована, систематична робота педагогічного колективу Ірпінського ліцею № 3 Ірпінської міської ради Київської області з військово-патріотичного виховання школярів у процесі фізкультурно-масової діяльності, вагоме місце в якій посідали змагання з бойового хортингу на призи відомих земляків, ветеранів, спортсменів, сприяла підвищенню якості навчання й рівня військово-патріотичної вихованості учнів. Показником військово-патріотичної вихованості є те, що після закінчення школи випускники не забувають про рідну школу, своє село, вчителів, класного керівника, директора школи. Вони продовжують допомагати вчителям фізичної культури, тренерам спортивних секцій і викладачу предмета “Захист України” організувати змагання з бойового хортингу на призи відомих ветеранів, земляків, піклуються про розвиток і підтримку спортивних традицій рідної школи, свого регіону.

Ефективною формою військово-патріотичного виховання школярів у процесі занять бойовим хортингом в експериментальних групах стало проведення походів місцями бойової і спортивної слави. Їх зміст передбачав виховання в учнів патріотизму, любові до своєї школи, села, історичних пам’яток. Під час проведення походів у школярів розвивалася самостійність, ініціативність, бажання співпраці з учителями фізичної культури, викладачем предмета “Захист України” та товаришами.

Важливою передумовою такої форми занять була можливість учнів реалізувати свою пізнавальну активність; розширити кругозір і більше дізнатися про історію бойового хортингу та минуле своєї малої батьківщини; переконатися в необхідності й значущості пошукової роботи, бойового хортингу й фізкультурно-масових заходів; відчутти причетність до історичних і спортивних подій, що відбувалися в рідному селі, районі, краї; зрозуміти значущість сформованості патріотизму під час вибору майбутньої професійної і спортивної діяльності, військової служби.

В походах у школярів формувався характер, стійкість до непередбачуваних ситуацій, уміння долати труднощі. Школярі також фізично загартовувалися, вели здоровий спосіб життя, вивчали історію спорту, бойового хортингу, спортивних традицій рідної школи, села, місцевості тощо.

У процесі підготовки й проведення походів старші підлітки вивчали історичні культурні місця свого села, району, області; збирали матеріали про учасників Другої світової війни, дітей війни та відомих спортсменів бойового хортингу свого регіону; пропагували військово-патріотичні заходи, фізкультурно-масову роботу й здоровий спосіб життя; вивчали героїчні подвиги односельчан і мешканців інших місцевостей; збирали необхідну інформацію щодо спортивних досягнень відомих земляків, спортсменів; проводили разом з учителями фізичної культури, тренерами спортивних секцій і викладачем предмета “Захист України” зустрічі й круглі столи з учасниками й очевидцями Другої світової війни та відомими спортсменами, чия життєва, військово-патріотична й спортивна діяльність була прикладом для них; організували спеціальні групи для прибирання могил загиблих воїнів, відомих людей, спортсменів; допомагали вчителям садити дерева, квіти та інші зелені насадження на території своєї школи, біля пам’ятників загиблим воїнам тощо.

Під час проведення походів старші підлітки зустрічалися з ветеранами, учасниками Другої світової війни, учасниками бойових дій, місцевими спортсменами, Героями України, дітьми

війни. Це давало змогу учням у кожному поході отримувати нові знання, збирати нову необхідну для них і шкільного музею інформацію. У процесі спілкування старші підлітки найчастіше ставили такі запитання: “Які Ваші найбільші досягнення у житті?”, “Що для Вас означає бути патріотом України?”, “Чому Ви розмовляєте рідною українською мовою, а не іншою?”, “Заради чого Ви ризикували власним життям?”, “Чи порушували Ви закони України, якщо так, то чому?”, “Дружба для Вас це...?”, “Які Ваші життєві плюси, мінуси і чому?”, “Які добрі справи Ви робили?”, “Для чого Вам потрібно бути чесним, відповідальним, доброзичливим, порядним?”, “Чи вживаєте Ви алкоголь і чи палите?”, “Що означає для Вас перемогти у спортивних змаганнях?”, “Які почуття переповнюють Вас під час звучання Гімну України?”, “Для Вас сім’я, родина – це ...?”, “На які вчинки Ви здатні заради відстоювання інтересів сім’ї, Батьківщини?” та інші.

Проаналізувавши отриману інформацію, вчителі фізичної культури, тренери спортивних секцій і викладач предмета “Захист України” перевіряли у школярів рівні усвідомленості ними основних понять та необхідних знань щодо сутності й змісту військово-патріотичного виховання за допомогою таких педагогічних прийомів: аналіз вчинків відомих людей, спортсменів і які з них, на думку учнів, є правильні, моральні, патріотичні; оцінка власних вчинків, військово-патріотичної діяльності під час проведення походів; уміння школярів аргументувати свою позицію, погляди, відстоювати власні інтереси, потреби.

Для точнішого визначення рівнів військово-патріотичної вихованості школярів після походів їм було запропоновано взяти участь в обговоренні таких тем: “Чому Я є патріотом?”, “Хто Я і хто мої друзі?”, “Я не такий, як мої товариші”, “Я і моя спортивна команда”, “Я – частина колективу”, “Чому Я добрий, гуманний, справедливий”, “Я – самостійний”, “Я – відповідальний”, “Школа – моя сім’я”, “Для чого необхідно берегти природу й навколишнє середовище?”, “Я і фізкультурно-масова й спортивна робота”, “Я – член суспільства”, “Я і мій улюблений клас”, “Я – особистість”, “Я цю подію бачив власними очима”, “Це історія мого діда”, “Патріотизм – це ...”, “Любов до Батьківщини – це ...”, “Повага до Конституції – це ...”.

Під час підготовки до змагань з бойового хортингу учителі фізичної культури, тренери спортивних секцій, викладач предмета “Захист України” часто створювали для школярів такі умови, подолання яких сприяло гарантованому успіху в процесі фізкультурно-масової роботи. Тобто, під час виконання спеціально організованих індивідуальних і колективних завдань учні завчасно готували себе до майбутніх змагань і від цього отримували емоційне задоволення.

Запропонована робота вимагала від школярів прояву вольових якостей, бажання працювати, творчо розвиватися, вдосконалюватися фізично й бути першим на спортивних змаганнях з бойового хортингу. Створені вчителями ситуації гарантованого успіху дозволяли підвищувати військово-патріотичну вихованість школярів, оскільки лише за умов успіху фізкультурно-масова робота сприяє розширенню духовності й вихованню патріотичних якостей у процесі занять бойовим хортингом.

Для того, щоб старші підлітки відчули успіх у процесі виконання завдань, їм давалися доручення, які заздалегідь продумувалися й обговорювалися з учителями фізичної культури та вчителями-предметниками. Наприклад, учням пропонувалося: уточнити й з’ясувати в учителя історії, які пам’ятки культури є в нашому селі, районі, області (при цьому вчитель історії знав, що до нього прийдуть учні з такими запитаннями); прибрати могили загиблих у роки Другої світової війни воїнів (при цьому, за можливості, дізнатися їхні прізвища); бути відповідальним за підготовку спортивного інвентарю, спорядження й атрибутики, проконтролювати їх наявність (при цьому вчитель фізичної культури знав, що все уже готове до проведення спортивних змагань); підготувати спортивну команду зі свого класу до участі в загальношкільних змаганнях з бойового хортингу (гарантія успіху була обумовлена тим, що старші підлітки самі виступали за свою команду в змаганнях); допомагати в побуті літнім людям свого села (необхідність цієї допомоги зумовлена тим, що майже в кожного учня були в сім’ї люди похилого віку); оформити куточок спортивної й бойової слави школи (на щотижневій лінійці директор школи і його заступники відзначали активних школярів); бути

фотографом на змаганнях, допомагати адміністрації школи на персональному комп'ютері (за якісно виконану роботу і її значущість у досягненні успіху своєї спортивної команди учням виносили подяки під час підбиття підсумків змагань).

Організація змагань з бойового хортингу дала змогу учням підвищити свій рівень військово-патріотичної вихованості в процесі фізкультурно-масової роботи за програмою Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри “Хортинг-Патріот”; здобути відповідні знання щодо сутності й змісту понять “патріот”, “патріотизм”, сформувати уміння й навички, необхідні їм як майбутнім захисникам України; сприяти здоровому способу життя. Під час підготовки змагань були створені групи зі школярів, які відповідали за збір інформації про Другу світову війну і її учасників, підготовку суддів змагань.

Також учні організовували музичний супровід, створювали умовні медичні пункти, допомагали вчителям фізичної культури і викладачу предмета “Захист України” підбирати та реєструвати учасників гри. Кожна група виконувала конкретно поставлені завдання згідно з положенням гри, які були обмежені часом і датою попереднього звіту. Це давало змогу в процесі фізкультурно-масової роботи формувати в учнів наполегливість, стійкість до непередбачуваних ігрових умов, бажання бути першими на своєму етапі.

Щоб стати учасником Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри “Хортинг-Патріот”, учні повинні любити свою Батьківщину, знати рідну мову, мати гарні оцінки, бути надійними й дружними, дисциплінованими і винахідливими, допомагати один одному й не боятися труднощів у процесі спортивно-масової роботи. Вони також мали вести здоровий спосіб життя, брати участь у заняттях з бойового хортингу; вміти влучно стріляти з пневматичної гвинтівки; відвідувати спортивні секції і гуртки бойового хортингу; дорожити честю рідної школи, свого села, району; берегти народні надбання й дотримуватися традицій свого регіону. Учасники Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри “Хортинг-Патріот” мали бути прикладом для школярів, знати Гімн України, бойові і спортивні досягнення земляків, співвітчизників, Героїв України, призерів європейських і світових спортивних змагань та військові звершення українського народу.

На урочисте відкриття районних змагань з бойового хортингу в м. Києві дирекцією школи № 169 та організаторами свята був запрошений Єрьоменко Едуард Анатолійович, засновник хортингу, ветеран-розвідник, учасник бойових дій в Республіці Афганістан на учасник Антитерористичної операції (АТО) на Сході України, який перед початком змагань розповів учасникам змагань про свою бойову історію. Це дало змогу учням зрозуміти значущість і цінність перемоги, переконатися на прикладі життя ветерана, що означає бути патріотом.

До програми гри також входили: конкурс перешикування учнів, патріотично-історичний конкурс, спортивні змагання та інша військово-патріотична робота. Важливою вимогою до конкурсів була їх доступність старшим підліткам і нескладність виконання завдань. У процесі проведення змагань з бойового хортингу учні мали змогу відчути себе захисниками України, причетними до спільної військово-патріотичної діяльності вчителів фізичної культури, викладача предмета “Захист України”, дирекції школи й відомих гостей.

Закриття змагань з бойового хортингу теж проводилося урочисто. На загальних зборах школи були відзначені переможці фіналу з 10–11 класів й оголошені підсумки змагань за сумою набраних балів. Нагородження здійснювалося дирекцією школи і суддівською колегією. Старшим підліткам були вручені грамоти, медалі, дипломи й цінні подарунки як за командні результати, так і за індивідуальні досягнення. Також кращим учням 10–11 класів давалися відзнаки, “Патріот школи”, “Патріот села”, “Патріот України”, “Захисник України”, “Учасник фізкультурно-масової роботи”.

Таким чином, зміст цілеспрямованої роботи вчителів фізичної культури, тренерів спортивних секцій, викладача предмета “Захист України” і педагогічних колективів експериментальних закладів загальної середньої освіти із військово-патріотичного виховання школярів у процесі занять бойовим хортингом містив ігрову діяльність, спортивні змагання на призи відомих земляків, походи місцями спортивної слави та Національна дитячо-юнацька

військово-спортивна гра “Хортинг-Патріот”, які сприяли підвищенню військово-патріотичної вихованості школярів, поліпшенню якості навчально-виховного процесу.

Аналіз отриманих результатів показав, що ефективність військово-патріотичного виховання школярів у процесі фізкультурно-масової роботи підвищилася за таких педагогічних умов: тісна співпраця сімей і педагогічного колективу закладу загальної середньої освіти; правильна педагогічна спрямованість форм і методів військово-патріотичного виховання школярів; удосконалення змісту військово-патріотичного виховання учнів у процесі фізкультурно-масової роботи; використання особистісно орієнтованого й індивідуального підходу до школярів; відповідність змісту військово-патріотичного виховання в процесі занять бойовим хортингом інтересам учнів; застосування організаційних здібностей школярів, сформованих у процесі проведення занять з бойового хортингу в школі, у сім'ях та за місцем проживання.

Висновок. Таким чином, у даному науковому дослідженні визначено особливості громадянського та військово-патріотичного виховання молоді в бойовому хортингу, форми організації навчання та класифікація методів виховання в бойовому хортингу, напрями діяльності з громадянського та військово-патріотичного виховання дітей та молоді засобами бойового хортингу, методи та форми виховання фізичної культури та основ здоров'я школярів і студентів, особливості підготовки спортсменів із застосуванням засобів сучасного національного виду спорту бойового хортингу та підходи до визначення сутності, змісту і завдань спортивної діяльності.

Розглянуто напрями виховання і вдосконалення фізичних якостей спортсменів бойового хортингу різних вікових груп і рівня підготовленості у процесі тренувальної роботи.

Наголошується на тому, що військово-патріотичне виховання – це систематична, цілеспрямована освітня і масова просвітницька діяльність органів державної влади, громадських організацій, освітніх організацій і установ молодіжної політики, інших суб'єктів військово-патріотичного виховання щодо формування у громадян моральних поглядів, змістом яких є любов до Батьківщини, повага до її історії та культурних особливостей своєї, громадянської позиції, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку щодо її захисту.

Отже, ця діяльність спрямована на розвиток військово-патріотичних якостей, широкого наукового світогляду, стимулювання пізнавального та професійного інтересу, науково-дослідної діяльності та професійної ерудиції молоді, викладачів фізичного виховання, тренерів з бойового хортингу, соціальних педагогів та інших фахівців, які зацікавлені у розвитку системи спортивних занять з бойового хортингу, вихованні патріотизму, фізичної культури та основ здоров'я школярів і студентів у процесі занять бойовим хортингом.

Перспективи подальшого дослідження. Подальша робота в напрямі вивчення особливостей бойового хортингу як середовища військово-прикладної підготовки планується з метою поліпшення культури тренувальної діяльності спортсменів бойового хортингу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко С. А. Підготовка професійних захисників України у системі бойового хортингу / С. А. Антоненко, Е. А. Єрмоєнко, В. Л. Гришук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 52–62.
2. Бабурнич С. А. Професіограма спортивного судді з бойового хортингу / С. А. Бабурнич, Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 343–353.
3. Бадьора С. М. Методи психічної саморегуляції співробітників правоохоронних органів у системі бойового хортингу / С. М. Бадьора, Е. А. Єрмоєнко, А. В. Тішин // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 334–346.
4. Біла В. Р. Військово-патріотичне виховання школярів і студентів у процесі занять бойовим хортингом / В. Р. Біла, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Чмелюк // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних

- органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 242–254.
5. Бобік С. П. Формування професійно-психологічних здібностей співробітників правоохоронних органів у процесі занять бойовим хортингом / С. П. Бобік, Е. А. Єрьоменко, С. П. Параниця // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 23–38.
6. Боднарчук О. Г. Бойовий хортинг для підготовки співробітників правоохоронних органів / О. Г. Боднарчук, Е. А. Єрьоменко, В. Р. Біла // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 226–242.
7. Бондарчук В. В. Бойовий хортинг як засіб формування професійно-прикладних якостей курсантів і працівників силових структур / В. В. Бондарчук, Е. А. Єрьоменко, В. В. Чмелюк // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 188–200.
8. Брухно Ю. С. Бойовий хортинг як засіб формування фізичної культури студентів і курсантів / Ю. С. Брухно, Е. А. Єрьоменко, В. Л. Грищук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 200–214.
9. Буток О. В. Бойовий хортинг і здоров'я людини / О. В. Буток, Е. А. Єрьоменко, В. Е. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 564–575.
10. Бухтіяров О. А. Бойовий хортинг як система підготовки українського професійного воїна-патріота / О. А. Бухтіяров, Е. А. Єрьоменко, В. Л. Грищук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 126–139.
11. Вехтев В. В. Бойовий хортинг у військовому мистецтві / В. В. Вехтев, Е. А. Єрьоменко, А. В. Тішин // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 827–840.
12. Вишницький І. О. Застосування прийомів боротьби у різних видах єдиноборств / І. О. Вишницький, Е. А. Єрьоменко // Збірник наукових статей. – Дніпро : ДДФКіС, 1996. – С. 57–72.
13. Ганчева В. І. Бойовий хортинг: методика застосування дихальних вправ у процесі занять / В. І. Ганчева, Е. А. Єрьоменко, Г. А. Коломонець // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 667–682.
14. Гарбовський Л. А. Бойовий хортинг і методика викладання у закладах вищої освіти / Л. А. Гарбовський, Е. А. Єрьоменко, В. Л. Грищук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 155–173.
15. Гречана Л. О. Бойовий хортинг у системі початкової школи закладів загальної середньої освіти / Л. О. Гречана, Е. А. Єрьоменко, С. М. Солодько // Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення : матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 28–29 травня 2020 р. / Мін-во освіти і науки України, Держ. наук. установа «Інститут модернізації змісту освіт», [та ін.]. – Київ, 2020. – С. 554–563.
16. Гречаний О. М. Методика викладання бойового хортингу в процесі гурткової роботи у закладах загальної середньої освіти / О. М. Гречаний, Е. А. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 251–262.
17. Грищук В. Л. Бойовий хортинг як засіб професійно-прикладної підготовки правоохоронців до виконання службово-бойових завдань з протидії контрабанді у районах здійснення операції об'єднаних сил / В. Л. Грищук, Е. А. Єрьоменко, О. А. Бухтіяров // Протидія незаконному переміщенню товарів в районах здійснення Операції об'єднаних сил : тези допов. наук.-практ. семінару, 15 травня 2020 р. м. Ірпінь / Державна фіскальна служба України, Ун-т ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 59–73.

18. Деркач О. В. Розвиток фізичних якостей у співробітників правоохоронних органів засобами бойового хортингу за методом функціонального тренування / О. В. Деркач, Е. А. Єрьоменко, О. В. Буток // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 384–403.
19. Довгань Н. Бойовий хортинг як інструмент соціалізації студентів закладів вищої освіти / Н. Довгань, Е. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 177–186.
20. Ерёмченко Э. А. Хортинг – философия украинского единоборца / Э. А. Ерёмченко // Боевые искусства – ключи к совершенству. – 2012. – № 6. – С. 4–5.
21. Єрьоменко В. Засоби профілактики основних стоматологічних захворювань у студентів, курсантів, спортсменів бойового хортингу та співробітників правоохоронних органів / В. Єрьоменко, Е. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 116–126.
22. Єрьоменко В. Е. Медичний контроль змагальної діяльності з бойового хортингу / В. Е. Єрьоменко, Е. А. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 195–215.
23. Єрьоменко В. Стоматологічне здоров'я дітей та молоді як чинник спортивних успіхів у бойовому хортингу / В. Єрьоменко, Е. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 96–111.
24. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг. Навчальна програма спортивної секції з бойового хортингу для учнів середнього шкільного віку 5–9 класів : навч. програма / Е. А. Єрьоменко // Мін-во освіти і науки України, Інститут модернізації змісту освіти. – ГС «НФБХУ», 2021. – 127 с.
25. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг – виховна система школярів України / Е. А. Єрьоменко, О. М. Гречаний // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 240–251.
26. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг – професійно-прикладний вид спорту правоохоронних органів України : монографія / Е. А. Єрьоменко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, Національна федерація бойового хортингу України. – К : ГС «НФБХУ», 2020. – 203 с.
27. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг у системі професійної підготовки співробітників державних правоохоронних органів : монографія / Е. А. Єрьоменко // Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України. – Київ : ГС «НФБХУ», 2021. – 222 с.
28. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг як ефективний засіб військово-патріотичного виховання школярів і студентів / Е. А. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 31–39.
29. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг як засіб виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів закладів вищої освіти / Е. А. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 215–225.
30. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг як засіб військово-патріотичного виховання старшокласників / Е. А. Єрьоменко, К. М. Кукушкін // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 273–287.
31. Єрьоменко Е. Бойовий хортинг як засіб оптимізації функціональної підготовки студентів і курсантів спеціалізованих закладів вищої освіти та співробітників правоохоронних органів / Е. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 19–33.
32. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг як засіб прикладної психофізичної підготовки курсантів правоохоронних спеціальностей відомчих закладів вищої освіти / Е. А. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 128–138.
33. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг як засіб професійно-психологічної підготовки співробітників правоохоронних органів України : монографія / Е. А. Єрьоменко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, Нац. федерація бойового хортингу України. – К : ГС «НФБХУ», 2020. – 138 с.
34. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг як система формування готовності співробітників правоохоронних органів до дій в екстремальних ситуаціях / Е. А. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 110–128.

35. Єрмоєнко Е. А. Бойовий хортинг як чинник формування військово-патріотичних здібностей, фізичної культури та основ здоров'я учнівської молоді / Е. А. Єрмоєнко, І. В. Кузора // *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наук. праць. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 8 (128) 20. С. 61–69.
36. Єрмоєнко Е. Витоки та історія розвитку бойового хортингу в Україні і за кордоном / Е. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу*. – 2019. – Вип. 11. – С. 55–70.
37. Єрмоєнко Е. А. Виховання наполегливості у школярів 6–7 років у процесі занять хортингом : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Едуард Анатолійович Єрмоєнко. – К., 2016. – 222 с.
38. Єрмоєнко Е. А. Виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів у процесі занять бойовим хортингом / Е. А. Єрмоєнко // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт/»*. – 2019. – Вип. 10 (118). – 2019. – С. 49-56.
39. Єрмоєнко Е. А. Виховна система бойового хортингу / Е. А. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць* / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2018. – Вип. 9. – С. 156–171.
40. Єрмоєнко Е. А. Відкрита заява Едуарда Єрмоєнка про заснування хортингу – національного виду спорту України 17 липня 2008 року / Е. А. Єрмоєнко // *Мін-во України у справах сім'ї, молоді та спорту*. Київ : Тренерська рада, 2008. – 7 с.
41. Єрмоєнко Е. Військово-патріотична програма та прикладний хортинг / Е. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу* : зб. наук. праць / Нац. академія педагогічних наук України, Ін-т проблем виховання НАПН України, Українська федерація хортингу. – К. : Паливода А. В., 2014. – Вип. 1. – С. 10–19.
42. Єрмоєнко Е. А. Військово-прикладний і бойовий хортинг у системі професійної підготовки допризовної молоді, військовослужбовців та правоохоронців / Е. А. Єрмоєнко, С. С. Полторацький // *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення : матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 28-29 травня 2020 р.* / Мін-во освіти і науки України, Держ. наук. установа «Інститут модернізації змісту освіти», [та ін.]. – Київ, 2020. – С. 527–533.
43. Єрмоєнко Е. Всесвітнє українське земляцтво та діаспора у сприянні розвитку бойового хортингу / Е. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу*. – 2017. – Вип. 8. – С. 56–79.
44. Єрмоєнко Е. А. Декларація хортингу у світі / Е. А. Єрмоєнко // *Колегія Мін-ва України у спр. сім, мол. та сп.* : Київ, 2008. – 12 с.
45. Єрмоєнко Е. А. Засади формування цінностей здорового життя учнівської та студентської молоді засобами хортингу. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наук. праць. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 10 (80) 16. – С. 38–44.
46. Єрмоєнко Е. А. Значимість цінностей фізичної культури та основ здоров'я для студентів і курсантів, які займаються бойовим хортингом. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наук. праць. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 11 (119) 19. С. 71–79.
47. Єрмоєнко Е. А. Комплексне використання потенціалу бойового хортингу для забезпечення національної безпеки України в умовах зовнішньої агресії / Е. А. Єрмоєнко // *Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі* : зб. тез IV наук.-практ. інтернет-конфер., 25-31 травня 2020 р., м. Ірпінь – м. Хмельницький / Мін-во фінансів України, Ун-т ДФС України [та ін.]. – Хмельницький : Науково-дослідний центр митної справи, 2020. – С. 18–23.
48. Єрмоєнко Е. А. Концепція розвитку бойового хортингу в системі освіти України : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, ГС «Національна федерація бойового хортингу України. – К. : ГС «НФБХУ», 2020. – 122 с.
49. Єрмоєнко Е. Медико-біологічні та морфофункціональні особливості бойового хортингу у процесі виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів / Е. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу*. – 2017. – Вип. 8. – С. 112–121.
50. Єрмоєнко Е. Медико-фізіологічні чинники самоконтролю за фізичним навантаженням на тренуваннях з бойового хортингу у процесі виховання фізичної культури студентів / Е. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу*. – 2018. – Вип. 9. – С. 127–138.
51. Єрмоєнко Е. А. Міжнародні правила змагань з хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Київ : МГО «Міжнародна Федерація Хортингу», 2009. – 85 с.

52. Єрмоєнко Е. А. Навчальна програма гурткової (секційної) роботи «Хортинг» для учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Е. А. Єрмоєнко // К. : Паливода А. В., 2012. – 268 с.
53. Єрмоєнко Е. А. Наукове обґрунтування психолого-педагогічних умов виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів у процесі занять бойовим хортингом / Е. А. Єрмоєнко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. - Вип. 3 (123). - С. 47-56. - DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2020.3(123).09.
54. Єрмоєнко Е. А. Основні принципи бойового хортингу. *Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць*. К. : Паливода А. В. 2018. Вип. 9. С. 22–31.
55. Єрмоєнко Е. А. Особливості самовиховання в бойовому хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 40–55.
56. Єрмоєнко Е. А. Особливості фізичної і психологічної підготовки та формування професійних якостей курсантів і працівників правоохоронних органів засобами бойового хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Протидія незаконному переміщенню товарів в районах здійснення Операції об'єднаних сил : тези допов. наук.-практ. семінару, 15 травня 2020 р. м. Ірпінь / Державна фіскальна служба України, Ун-т ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 39–42.
57. Єрмоєнко Е. А. Правомірність застосування службово-прикладних прийомів фізичного впливу системи бойового хортингу в екстремальних умовах соціального характеру у межах необхідної самооборони / Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 95–110.
58. Єрмоєнко Е. А. Принципи виконання й методика вивчення базових технічних елементів хортингу: методичний посібник / Е. А. Єрмоєнко // К. : Паливода А. В., 2009. – 87 с.
59. Єрмоєнко Е. А. Психічні процеси в бойовому хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 63–72.
60. Єрмоєнко Е. А. Робоча програма фізкультурно-оздоровчих занять з хортингу для дітей / Е. А. Єрмоєнко // К. : Нац. ун-т фізичного виховання і спорту України, 2009. – 32 с.
61. Єрмоєнко Е. А. Система фізичного виховання спортсменів бойового хортингу / Е. А. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць* / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 187–205.
62. Єрмоєнко Е. А. Теоретико-методичні засади виховання наполегливості в молодших школярів у процесі занять бойовим хортингом : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Ін-т проблем виховання НАПН України. – ГС «НФБХУ», 2020. – 191 с.
63. Єрмоєнко Е. А. Технічна підготовка спортсмена бойового хортингу : монографія / Е. А. Єрмоєнко // Мін-во освіти і науки України, Інститут проблем виховання НАПН України. – ГС «НФБХУ», 2020. – 652 с.
64. Єрмоєнко Е. А. Тренування в хортингу: навчально-методичний посібник / Е. А. Єрмоєнко // К. : Паливода А. В., 2009. – 227 с.
65. Єрмоєнко Е. Філософія бойового хортингу / Е. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу*. – 2018. – Вип. 9. – С. 82–104.
66. Єрмоєнко Е. Формування фізичної культури та цінностей здорового способу життя студентської молоді як передумова спортивних успіхів у бойовому хортингу / Е. А. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу*. – 2019. – Вип. 11. – С. 261–274.
67. Єрмоєнко Е. А. Формування цінностей здорового життя учнівської та студентської молоді на заняттях хортингом у навчальних закладах / Е. А. Єрмоєнко // *Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць* / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2016. – Вип. 6. – С. 115–123.
68. Єрмоєнко Е. А. Хортинг : навчальна програма гурткової (секційної) роботи для учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Єрмоєнко Едуард Анатолійович. – Київ : Паливода А. В., 2012. – 268 с.
69. Єрмоєнко Е. А. Хортинг – національний вид спорту України: метод. посіб. / Е. А. Єрмоєнко. – К. : Паливода А. В., 2014. – 1064 с.
70. Зверев А. В. Бойовий хортинг у методиках вдосконалення силових якостей спортсменів різних вікових груп / А. В. Зверев, Е. А. Єрмоєнко, А. В. Тішин // *Бойовий хортинг та діяльність*

- правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 593–603.
71. Івашковський В. Психомоторика та психо-фізіологічні особливості підготовки спортсменів бойового хортингу / В. Івашковський, Е. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 130–138.
72. Ільницький І. Р. Хортинг та організація навчання / І. Р. Ільницький, Е. А. Єрьоменко, С. А. Бабурнич // Збірник наукових праць. – Київ : Паливода А. В., 2008. – С. 247–258.
73. Карасевич С. А. Бойовий хортинг як засіб морально-етичного виховання особистості / С. А. Карасевич, Е. А. Єрьоменко, В. Р. Біла // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 346–357.
74. Кіблицький Р. В. Бойовий хортинг: концептуальні засади розвитку і популяризації в Україні / Р. В. Кіблицький, Е. А. Єрьоменко, А. В. Тішин // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 502–514.
75. Коломоєць Г. А. Бойовий хортинг і принципи формування духовно-моральної вихованості учнів / Г. А. Коломоєць, Е. А. Єрьоменко, В. В. Деревянко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 776–793.
76. Колос М. А. Бойовий хортинг: швидкісно-силова підготовка та оптимізація управління навчально-тренувальним процесом / М. А. Колос, Е. А. Єрьоменко, О. М. Сидоренко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 493–502.
77. Кузора І. В. Військово-патріотична програма бойового хортингу / І. В. Кузора, Е. А. Єрьоменко, В. В. Вехтев // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 840–852.
78. Кукушкін К. М. Методика військово-патріотичного виховання школярів у процесі занять бойовим хортингом / К. М. Кукушкін, Е. А. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 6–14.
79. Куцкір М. С. Принципи виховання системних вольових якостей спортсменів хортингу / М. С. Куцкір, Е. А. Єрьоменко, О. М. Гречаний // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 108–126.
80. Литвиненко А. М. Бойовий хортинг – комплексна система фізичного виховання особистості / А. М. Литвиненко, Е. А. Єрьоменко, В. Е. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 403–422.
81. Лях В. Інноваційні підходи у боротьбі «Лави на лаву» з учнями козацьких класів і спортсменів бойового хортингу / В. Лях, Е. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 164–176.
82. Ляховець О. О. Бойовий хортинг як засіб виховання патріотизму у дітей дошкільного віку / О. О. Ляховець, Е. А. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 305–315.
83. Остапенко О. І. Бойовий хортинг як засіб формування у старшокласників готовності до військової служби / О. І. Остапенко, Е. А. Єрьоменко, А. В. Тішин // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 638–652.
84. Петрочко Ж. В. Хортинг – школа сили і честі юного українця : метод. посіб. / Ж. В. Петрочко, Е. А. Єрьоменко. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2016. – 544 с.
85. Полторацький С. С. Бойовий хортинг у впровадженні воїнських традицій українського народу / С. С. Полторацький, Е. А. Єрьоменко, В. Е. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 538–550.

86. Присяжнюк С. Бойовий хортинг та проблема активного відпочинку спортсменів у різні вікові періоди / С. Присяжнюк, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 206–218.
87. Пустолякова Л. Бойовий хортинг у системі навчання фізичних вправ загального розвитку та спеціально-підготовчих вправ на заняттях з фізичного виховання у закладах вищої освіти / Л. Пустолякова, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 187–195.
88. Рудей Д. Ю. Бойовий хортинг у комплексі виховних засобів спортсменів шкільного віку / Д. Ю. Рудей, О. М. Гречаний, Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 334–343.
89. Сичов С. Бойовий хортинг та особливості оптимізації управління атлетичним тренуванням у процесі спортивної діяльності / С. Сичов, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 219–225.
90. Сікан В. Ю. Технології здоров'язбереження у методиці хортингу / В. Ю. Сікан, Е. А. Єрмоєнко, С. А. Бабурнич // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 284–301.
91. Степанюк А. В. Планування та організація навчально-виховного процесу з хортингу / А. В. Степанюк, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Вехтев // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць / [ред. кол.: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 325–338.
92. Степура Т. М. Бойовий хортинг як засіб формування специфічних психічних властивостей співробітників правоохоронних органів / Т. М. Степура, Е. А. Єрмоєнко, О. В. Буток // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 173–188.
93. Тішин А. В. Застосування прийомів бойового хортингу при вдосконаленні навчання у вищих освітніх установах правоохоронних органів України / А. В. Тішин, Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 296–305.
94. Федорченко Т. Є. Бойовий хортинг і методика проведення занять в умовах здоров'язберігальної педагогіки / Т. Є. Федорченко, Е. А. Єрмоєнко, В. Е. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 695–713.
95. Чмелюк В. В. Бойовий хортинг у підрозділах державної митної служби для підготовки співробітників до протидії незаконному переміщенню товарів у районах здійснення операції об'єднаних сил на сході України / В. В. Чмелюк, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Бондарчук // Протидія незаконному переміщенню товарів в районах здійснення Операції об'єднаних сил : тези допов. наук.-практ. семінару, 15 травня 2020 р. м. Ірпінь / Державна фіскальна служба України, Ун-т ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 7–25.
96. Чмелюк В. В. Бойовий хортинг як чинник навчання і професійної підготовки курсантів закладів вищої освіти правоохоронної спрямованості / В. В. Чмелюк, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Бондарчук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 8–23.
97. Шаповалов Б. Б. Перспективи розвитку бойового хортингу як засобу підготовки військовослужбовців правоохоронних органів військової структури до дій з ризиком для життя та здоров'я / Б. Б. Шаповалов, Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 315–322.
98. Шило О. М. Фізичне і морально-психологічне становлення особистості засобами хортингу / О. М. Шило, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Вехтев // Педагогіка хортингу : зб. наук. праць. – К. : Паливода А. В., 2010. – С. 127–140.
99. Savchenko, A. (2017). Combat horting – educational practice for young people / A. Savchenko, E. Yeromenko // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 88–95.

Yeromenko E. A.

State Tax University, Irpin, Ukraine

MILITARY PATRIOTIC AND CIVIL EDUCATION OF THE STUDENTS OF THE SCHOOL GROUP OF BOYOVO KHORTING

***Abstract.** This scientific article analyzes the features of civic and military-patriotic education of youth in combat horting, forms of training and classification of methods of education in combat horting, areas of civic and military-patriotic education of children and youth by means of combat horting, methods and forms of physical education and basics of health of schoolchildren and students, features of training of sportsmen with application of means of a modern national kind of sport of fighting horting and approaches to definition of essence, maintenance and tasks of sports activity. The directions of education and improvement of physical qualities of athletes of combat horting of different age groups and level of preparation in the course of training work are considered. It is emphasized that military-patriotic education is a systematic, purposeful educational and mass educational activity of public authorities, public organizations, educational organizations and institutions of youth policy, other subjects of military-patriotic education on the formation of moral views of citizens, the content of which there is love for the Motherland, respect for its history and cultural peculiarities of its own, civic position, readiness to fulfill its civil and constitutional duty to protect it. The basis for the formation of patriotic self-consciousness is the identity with the entire Ukrainian multinational culture, with its national culture (cultures), the traditions of their ancestors, parents. At the same time, in the system of military-patriotic education, love and respect for one's country must be shared with respect for other peoples and countries. The program of military-patriotic education of schoolchildren by means of combat horting states that military-patriotic education is a process of purposeful, systematic, organized and planned influence on the consciousness and behavior of young people to form a sense of love for the Motherland through education of high civic, moral, psychological, professional and physical qualities.*

***Key words:** civic education, combat horting, military-patriotic education, physical culture, patriotism, Ukrainian traditions.*